

23. Για τη ζωή του Χατζηπαύλου βλ. τόμος "Makedonija", Sofia 1931, 63, B. Vältsev, *Bălgarski vāroždenski knižovnitsi ot Makedonija, Pavel Božigrobski*, Sofia 1983, 119, G. St. Kandilarov, "Bălgarskite učilišta", 212.

24. Chr. Šaldev, "Narodnoto probuždane v Boimija", *Makedonski Pregled*, Sofia 1931, έτος VI, τεύχ. 4, 57-58.

25. Ο Κώτσιος Παναγιώτου ("Ο Θεός που τιμωρεί. Ο διακοπείς απόστολος των Αγίων Αναργύρων", εφ. *Έδεσσα*, φ. 5 (1-03-1919), 4-5) τοποθετεί το γεγονός την 1η Ιουλίου 1862, χρονολογία που δεν πρέπει να είναι σωστή, διότι ισχυρίζεται ότι ανέφερε τα γεγονότα στον μητροπολίτη Αγαθάγγελο, ο οποίος όμως εποίμανε τη Μητρόπολη Βοδενών κατά τα έτη 1870-1875 (Αιμ. Τσακόπουλου, "Επισκοπικοί κατάλογοι κατά τους κώδικες των υπομνημάτων του Αρχιεπισκοπικού του Οικουμενικού Πατριαρχείου", *Ορθοδοξία ΛΓ'* (1958), 16 και 29-30). Συγχρόνως, ο Chr. Popov ("Danni ro vazrazdaneto v Makedonija", *Duchovna Kultura XIX*, Sofia 1938, τεύχ. 5, 143) μας πληροφορεί ότι κατά το έτος 1869 κάποιος Τορπάλ διαβάσε πρώτος τον απόστολο στους Αγίους Αναργύρους στη βουλγαρική.

26. Εφ. *Pravo*, φ. 26 (24-08-1870), 102-103, όπου σε ανταπόκριση από την Έδεσσα από τις 2 Αυγούστου 1870 αναφέρεται στο επεισόδιο του «αποστόλου». Σχετικά με το γεγονός βλ. και Δ. Γόννη, *Ανεπιτυχείς προσπάθειες συμβιβασμού Βουλγαριστών και Πατριαρχικών εις Βοδενά (Έδεσσα)*, (ανάτυπον εκ της *Θεολογίας*), Θεσσαλονίκη 1973, 4 και σημ. 1.

27. Για τον Αγαθάγγελο βλ. Καράντζαλη - Γόννη, "Κώδιξ της αλληλογραφίας", Γ. Σακελλαροπούλου, "Αγαθάγγελος μητροπολίτης της Εδέσσης", *Μακεδονική Ζωή* 96 (1974), 40-42, του ίδιου "Ο Επίσκοπος Πέτρος Αγαθάγγελος", *Λιβάνι Ολύμπου Α'*, 10 Απριλίου 1974, 3-4, και 11 Μαΐου 1974, 1, Κ. Γ. Σταλίδης, "Ο Μητροπολίτης Αγαθάγγελος Α'", εφ. *Έδεσσαϊκή*, φ. 1574 (30-10-1993), 6, φ. 1575 (6-11-1993), 6, φ. 1576 (13-11-

1993), 6, φ. 1577 (20-11-1993), 6, φ. 1578 (27-11-1993), 6, φ. 1579 (04-12-1993), 6.

28. Καράντζαλη - Γόννη, "Κώδιξ της αλληλογραφίας", 34-36.

29. Καράντζαλη - Γόννη, "Κώδιξ της αλληλογραφίας", 44-45.

30. Γόννη, *Ανεπιτυχείς προσπάθειες*, 9-11, Καράντζαλη - Γόννη, "Κώδιξ της αλληλογραφίας", 68, 71.

31. Καράντζαλη - Γόννη, "Κώδιξ της αλληλογραφίας", 102.

32. Kandilarov, "Bălgarskite učilišta", 205.

33. Εφ. *The Levant Times* (Κωνσταντινούπολη), VI, φ. 19 (18-05-1874), 2.

34. Εφ. *Νέον Κήρυγμα* (24-04-1884), 4, Κ. Γ. Σταλίδης, "Η προετοιμασία", 390.

35. Ι. Πέγιος, "Ο εν Εδέσση μητροπολιτικός ναός της του Θεού Σοφίας", εφ. *Έδεσσα*, φ. 15 (15-08-1919), 6.

36. Κώδιξ της Ιεράς Μητροπόλεως Βοδενών, φ. 164β, 23 Ιουλίου 1913.

37. Κώδιξ της Ιεράς Μητροπόλεως Βοδενών, φ. 163β, 14 Ιουλίου 1913.

38. A. Struck, *Makedonische Fahrten. II. Die Makedonische Niederlande*, Sarajevo 1908, 60.

39. V. Grigorovič, *Otserk Putešestvia po Evropeiski Tyrtsii*, Moskva 1877, έκδοση στη βουλγαρική, Σόφια 1978, 93.

40. M. Delacoulonche, *Revue des sociétés des Savantes*, Paris 1858, τ. IV, 777.

41. Κώδιξ αρχαίων λογαριασμών, φ. 9β (26-10-1854).

42. Εφ. *Ερμής* (01-01-1877), 1-7. Οι επιστολές έχουν δημοσιευθεί επίσης και στην εφημ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), φ. 2378 (11-01-1877), καθώς και στα φ. 2379, 2380, 2382, 2383, 2388.

43. Kandilarov, "Bălgarskite učilišta", 205.

44. Κ. Γ. Σταλίδης, "Η προετοιμασία", 392.

45. Εφ. *Νέα* (της Έδεσσας), φ. 27 (12-06-1981), 2.

Νικόλαος Κατσάνης

Οι Βλάχοι της Αλμωπίας (βυζαντινό θέμα Μογλενών)

1. Πάνω στο όρος Πάικο, στα σύνορα των νομών Πέλλας και Κιλκίς, συναντούμε δύο ομάδες βλαχόφωνων χωριών: τη δυτική, που ανήκει στην επαρχία Αλμωπίας του νομού Πέλλας και την ανατολική, που ανήκει στην επαρχία Παιονίας του νομού Κιλκίς.

Στην επαρχία Αλμωπίας βρίσκουμε τα χωριά: *Αρχάγγελος* (παλ. *Όσιανη*), *Λαγκαδιά* (παλ. *Λουγκούντσα*, *Λούτζιν*), *Περίκλεια* (παλ. *Μπιρσιλαφ*) και μέχρι το 1922 συμπεριλαμβανόταν και το χωριό *Νότια*, το οποίο σήμερα κατοικείται από πρόσφυγες Μικρασιάτες. Στην επαρχία Παιονίας συναντούμε την ανατολική ομάδα που περιλαμβάνει τα χωριά: *Σκρο* (παλ. *Λιούμνιτσα*), *Κούπα*, *Κάρπη* (παλ. *Τσέρνα-ρέκα*), και *Καστανερή* (παλ. *Μπαροβίτσα*). Τις δύο αυτές ομάδες συμπληρώνουν τα χωριά: *Χούμα*, *Κοϊνσκό* και *Σερμενίν* που βρίσκονται στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Πρέπει, τέλος, να αναφέρουμε ότι πάνω στο Πάικο συναντούμε και ένα άλλο βλαχόφωνο χωριό, τα *Μεγάλα Λιβάδια*, το οποίο δεν συνδέεται ούτε ιστορικά ούτε γλωσσικά με τα προηγούμενα χωριά, αλλά αποτελεί νεότερο εποίκισμό (εποχής του Αλή Πασσιά) από τη Γράμμοστα και τη δυτική Μακεδονία.

2. Οι κάτοικοι αυτών των χωριών αυτονομάζονται *Vlaš Vlaši* (=Βλάχος, Βλάχοι) γιατί από το ιδίωμά τους λείπει ο φθόγγος [χ], τουλάχιστον σε παλιότερη εποχή, και διαφέρουν γλωσσικά από τους υπόλοιπους Βλάχους του ελληνικού χώρου, τους γνωστούς μας Κουτσοβλάχους που συναντούμε κυρίως στην Ήπειρο, Θεσσαλία και δυτική Μακεδονία.

Στην ξένη και διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται ως Μογλενίτες Βλάχοι και η γλώσσα τους ως Μογλενιτική (*Méglenoroumains*, *Meglenit/meglenoromân*). Η ονομασία αυτή είναι λόγιας καταγωγής και προέκυψε από το βυζαντινό θέμα των Μογλενών ή Μεγλένων, που εδαφικά ανταποκρινόταν και στις περιοχές που βρίσκονται

διασκορπισμένα σήμερα τα «Μογλενοχώρια».

Η γλώσσα τους αποτελεί ένα από τα τέσσερα νεολατινικά ιδιώματα που κληροδότησε η λατινική στη Βαλκανική Χερσόνησο (τα άλλα τρία είναι: η κουτσοβλαχική, η δακορουμανική = ρουμανική και η ιστορορουμανική).

Σήμερα τα βλαχόφωνα αυτά χωριά βρίσκονται σε παρακμή, τόσο δημογραφική όσο και γλωσσική. Η μετανάστευση εσωτερικού και εξωτερικού τα έχει αποψιλώσει από τον ενεργό πληθυσμό με κάποιες εξαιρέσεις (π.χ. Αρχάγγελος), ενώ οι γνήσιοι ομιλητές του ιδιώματος δεν ξεπερνούν τις δύο με τρεις χιλιάδες άτομα.

3. Δυστυχώς η ελληνική επιστήμη, ιστορική και γλωσσική, δεν ασχολήθηκε μ' αυτά τα χωριά και τη γλώσσα τους. Έχουμε ελάχιστες αναφορές, ερασιτεχνικές σχεδόν στο σύνολό τους, όσον αφορά το ιστορικό μέρος και απλές μνείες σε διάφορα ιστορικά έργα. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η μοναδική ερευνητρια που ασχολήθηκε κατά τρόπο επιστημονικό με την ιστορία, τη γλώσσα και τη λαογραφία των Μογλενιτών Βλάχων, είναι η Μαρία Παπαγεωργίου, άριστη γνώστρια της γλώσσας τους και της ιστορίας τους. Αντίθετα, οι ξένοι ερευνητές, κυρίως Γερμανοί και Ρουμάνοι, ασχολήθηκαν από τα τέλη του περασμένου αιώνα, τόσο με την ιστορία όσο και με την γλώσσα τους. Μολονότι πολλές φορές οι προθέσεις τους δεν ήταν καθαρά επιστημονικές, στη διεθνή βιβλιογραφία εμφανίζονται ως οι μόνοι που ασχολήθηκαν με τους Μογλενίτες Βλάχους και φυσικά τα συμπεράσματά τους γίνονται αποδεκτά από την πλειοψηφία των ειδικών, αφού δεν υπάρχει και η γνώμη της άλλης πλευράς ή μια διαφορετική άποψη.

4. Ο πρώτος που μνημονεύει στα νεότερα χρόνια τους Μογλενίτες Βλάχους είναι ο Έλληνας Β. Nikolaidy, *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, Paris 1859 (2 τομ.). Ακολουθούν οι ξένοι, κυρίως, ερευνητές, όπως ο G. von Hahn, 1867, Picot, 1875, Popilian, 1885, Weigand, 1892,

Georgios K. Stalidis

The Church of the Anargyroi in Edessa

The Church of the Anargyroi in Edessa was located more or less on the site occupied today by the cathedral Church of the Skepe. During the period of Ottoman rule it was one of the town's four parish churches. For a while it was at the centre of the struggle between the Exarchists and the Patriarchists. The church no longer survives and this paper makes an attempt to 'recreate' it on the basis of the written sources and living witness-accounts.

Nenițescu, 1895, Parahagi, 1900, 1902, Capidan, 1925, 1928, 1935 και στα νεότερα χρόνια: M. Caragiu - Măreșeanu, 1975, P. Atanasov, 1973, 1976, 1990, B. Wild, 1983 και M. Παπαγεωργίου, 1966, 1969, 1970, 1976, 1984, 1992, 1995, 1996.

Τα βασικά προβλήματα που απασχόλησαν τους ερευνητές σχετικά με τους Βλάχους της Αλμωπίας είναι δυο: η καταγωγή τους και το γλωσσικό τους ιδίωμα. Σχετικά με το ζήτημα της καταγωγής των Μογλενιτών συναντούμε τα ίδια προβλήματα με το αντίστοιχο πρόβλημα των Κουτσοβλάχων: λείπουν οι συγκεκριμένες ιστορικές μαρτυρίες και αποδείξεις, ενώ οι πληροφορίες που διαθέτουμε είναι ελάχιστες και πενιχρές. Συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι το εξής: οι διάφορες απόψεις που υποστηρίχθηκαν κατά καιρούς ν' αποτελούν μόνο λογικές υποθέσεις που συχνά αλληλοσυγκρούονται μεταξύ τους. Αξιοπαρατήρητο είναι ότι όλοι, όσοι ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό, δεν συμπεριλαμβάνουν στις υποθέσεις τους και την περίπτωση της εντοπιότητάς τους. Όλοι, εκ προοιμίου, τους θεωρούν έποικους από άλλα, βορειότερα, σημεία της Βαλκανικής, χωρίς να διαθέτουν κανένα ιστορικό στοιχείο ή μαρτυρία.

Οι κυριότερες απόψεις, σχετικά με την καταγωγή τους είναι οι εξής: Ο Weigand, 1892, 54, ισχυρίζεται ότι οι Βλάχοι των Μογλενών αποτελούν υπολείμματα του βλαχοβουλγαρικού κράτους του τέλους του 12ου αιώνα που επαναστάτησε εναντίον των Βυζαντινών. Μετά την διάλυση του βλαχοβουλγαρικού κράτους, ομάδες Βλάχων καταφεύγουν στα ανατολικά της Αλμωπίας (θέμα Μογλενών) και στο όρος Πάικο. Κρίνοντας ο Capidan, 1925, 55, την άποψη του Weigand αναφέρει ότι: «Ο Weigand δεν προσφέρει, για την υποστήριξη αυτής της άποψης κανένα επιχείρημα πέρα από την ανθρωπολογική εμφάνιση των Μογλενιτών η οποία απομακρύνεται από τον καυκασιακό τύπο». Μια δεύτερη άποψη είναι αυτή που υποστηρίχθηκε από τον N. Jorja/Capidan, 1925, 56, που ισχυρίζεται ότι οι Μογλενίτες Βλάχοι αποτελούν τμήμα των Βλάχων που συμμαχησαν με τον τσάρο Σαμουήλ και αργότερα αιχμαλωτίστηκαν από τον Βασίλειο Β'. Ο τελευταίος τους μετέφερε στη Ροδόπη όπου και παρέμειναν πολλά χρόνια απομονωμένοι, γεγονός που συνετέλεσε και σε ορισμένες

γλωσσικές ιδιομορφίες που απέκτησε το γλωσσικό τους ιδίωμα. Και η υπόθεση αυτή δεν στηρίζεται σε καμιά μαρτυρία ή πληροφορία, όπως ισχυρίζεται πάλι ο Capidan, ο οποίος προσπάθησε να λύσει το ζήτημα της καταγωγής με την εξέταση του γλωσσικού ιδιώματος των Μογλενιτών Βλάχων. Επιγραμματικά αναφέρει για την συγκεκριμένη περίπτωση ότι ισχύει το *limba noastră reprezintă istoria noastră* (=η γλώσσα μας καθρεφτίζει την ιστορία μας), γιατί ήταν απογοητευμένος από την έλλειψη ιστορικών αποδείξεων. Έτσι, το λατινογενές ιδίωμα των Μογλενιτών αποτέλεσε ένα από τα βασικά στοιχεία για τη διερεύνηση και του προβλήματος της καταγωγής αυτής της ομάδας των Βλάχων. Αλλά και στο θέμα της γλώσσας συναντούμε αλληλοσυγκρουόμενες υποθέσεις μεταξύ των ερευνητών. Κατά τον κορυφαίο Ρουμάνο γλωσσολόγο Densusianu, 1901, το γλωσσικό ιδίωμα των Μογλενιτών μάς οδηγεί να τους θεωρήσουμε τμήμα του δακορουμανικού κορμού και όχι του κουτσοβλαχικού.

Κατά συνέπεια, και η γλώσσα τους βρίσκεται πιο κοντά στα δακορουμανικά (=ρουμανικά) παρά στα βλάχικα. Οι διαπιστώσεις αυτές του Ρουμάνου γλωσσολόγου υποδηλώνουν ότι οι Μογλενίτες ήταν Δακορουμάνοι που αποσχίστηκαν από τον κύριο κορμό και όδευσαν προς τα νότια, στις σημερινές τους κατοικίες, και η γλώσσα τους συγγενεύει περισσότερο με τα ρουμανικά παρά με τα κουτσοβλαχικά.

Τη γνώμη αυτή του Densusianu απορρίπτει ο Capidan, 1925, 164, ύστερα από σοβαρή συγκριτική μελέτη της δακορουμανικής, κουτσοβλαχικής και μογλενιτικής. Συγκεκριμένα, ο Capidan πιστεύει ότι η γλώσσα των Μογλενιτών Βλάχων αποτελεί νεολατινικό ιδίωμα της Βαλκανικής, ανεξάρτητο από τη δακορουμανική, κουτσοβλαχική και ιστρορουμανική, όπως άλλωστε αναφέρεται και στα περισσότερα εγχειρίδια της Ρωμανικής Γλωσσολογίας. Δεύτερον, διαπιστώνει ότι η γλώσσα των Μογλενιτών συγγενεύει περισσότερο με την κουτσοβλαχική και λιγότερο με την δακορουμανική, όπως υποστήριξε ο Densusianu. Σήμερα τη γνώμη του Capidan την αποδέχεται το σύνολο σχεδόν των Ρουμάνων και ξένων γλωσσολόγων. Τέλος, το πιο κρίσιμο συμπέρασμα των ερευνών του Capidan, που προσπαθεί να

συμβιβάσει τα γλωσσικά στοιχεία με το θέμα της καταγωγής είναι το εξής: οι Μογλενίτες Βλάχοι αποτελούν τμήμα του κουτσοβλαχικού κορμού και όχι του δακορουμανικού. Πριν εγκατασταθούν στο Πάικο παρέμειναν για πολλά χρόνια στη Ροδόπη. Την προέλευσή τους από τη Ροδόπη την στηρίζει σ' ένα γλωσσικό φαινόμενο, μοναδικό στο ιδίωμα των Μογλενών, το οποίο συναντούμε και σε μια βουλγαρική διάλεκτο της Ροδόπης (διάλεκτο του Σμολιάν) η οποία διαθέτει ένα *Q* [Qa] π.χ. στα μογλενιτικά οι λατινικές λέξεις LANA, CANTO, CAMPUS > lɔna, cɔntic, cɔmpɔ, ενώ στα κουτσοβλαχικά οι ίδιες λέξεις μάς δίνουν: lɪna, cɪntu, cɪmpu.

Έτσι, ο Capidan, με βάση την ομοιότητα ενός γλωσσικού φαινομένου μεταξύ της μογλενιτικής και ενός βουλγαρικού ιδιώματος της Ροδόπης, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι Μογλενίτες προέρχονται από τη Ροδόπη, μια και το ιδίωμα που εμφανίζει αυτό το χαρακτηριστικό βρίσκεται στη Ροδόπη. Σήμερα το επιχείρημα αυτό του Capidan για ένα τόσο σοβαρό ιστορικό γεγονός δεν γίνεται εύκολα αποδεχτό, ούτε από την ιστορική επιστήμη, ούτε και από την γλωσσολογία. Στις μέρες μας αποτελεί «κοινό τόπο» για τη γλωσσολογία ότι πολλά όμοια γλωσσικά φαινόμενα έχουν ανεξάρτητη προέλευση και δεν είναι απαραίτητο να συνδέονται και με γενετική συγγένεια. Ακόμη, ένα γλωσσικό φαινόμενο μπορεί και ταξιδεύει με γλωσσικούς δανεισμούς. Τέλος, το επιχείρημα του Capidan καταρρίπτεται έμμεσα από τον ίδιο. Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται στη βουλγαρική διάλεκτο του Σμολιάν μεταξύ του 12ου και 14ου αιώνα, οπότε και η κάθοδος των Μογλενιτών Βλάχων θα πρέπει να χρονολογηθεί μετά τον 12ο αι. και με μεγάλη πιθανότητα μέσα στον 13ο αι. αν όχι και αργότερα.

Νεότερες πηγές, άγνωστες τότε στον Capidan, όπως είναι τα *Actes de Lavra*, 1970, μας πληροφορούν ότι ήδη τον 12ο αιώνα, αλλά και προγενέστερα, όπως προκύπτει από τα αγιορείτικα έγγραφα, βρίσκονται εγκατεστημένοι Βλάχοι στο θέμα Μογλενών. Έτσι, το επιχείρημα για κάθοδο των Μογλενιτών Βλάχων μετά τον 12ο αι. είναι αδύναμο και αστήριχτο.

Η πρώτη μνεία για τους Βλάχους του θέματος Μογλενών γίνεται σε μια πρόσταξη του Ανδρόνικου Α' Κομνηνού (1183-1185) με ημερομηνία:

Φεβρουάριος 1184. Αφορμή για την έκδοσή της έδωσαν οι Κουμάνοι Προνοιάριοι, οι οποίοι αθετούσαν τις υποχρεώσεις τους προς τη μονή του αγίου Αθανασίου (Μεγίστης Λαύρας) του Άθω που κατείχε εκ δωρεάς το χωριό Χώστιανη του θέματος Μογλενών, το οποίο δωρήθηκε από την οικογένεια του Λέοντος Κεφαλά που είχε την ιδιοκτησία του παραπάνω χωριού από το 1089 με χρυσόβουλλο του Αλεξίου Α' Κομνηνού εις ανταμοιβήν κόπων και τροπαίων εν τω Κάστρω της Λαρίσης ... ότε παρά του καταράτου Βοημούνδου απεκλείετο. Βλ. *Actes de Lavra*, 1970, 258, Παπαγεωργίου, 1969.

Στην ίδια πρόσταξη υπάρχει και η πληροφορία ότι οι Κουμάνοι Προνοιάριοι παρενοχλούσαν και τους Βλάχους τους διαφέροντες τη Μονή του Αγίου Αθανασίου δηλ. τους Βλάχους που ανήκαν στη μονή. Από το ίδιο έγγραφο πληροφορούμαστε ότι οι Βλάχοι το καλοκαίρι ανεβαίνουν στην Κοζούχα Πλανηνά το γνωστό βουνό Βόρας και τον χειμώνα κατεβαίνουν στα πεδινά. Μάλιστα ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος τους δίνει την άδεια να βόσκουν τα παντοία ζώα τους σ' όλο το θέμα των Μογλενών ανενοχλήτους και άνευ οιασούν αποδόσεως κατά τη χειμερινή περίοδο.

Κέντρο των Βλάχων είναι το χωριό Χώστιανη, -νες που ανήκει στη μονή Μεγίστης Λαύρας που, όπως λέχτηκε, αποτελούσε δωρεά της οικογένειας του Λέοντος Κεφαλά και των παιδιών του προς τη μονή (Μ. Παπαγεωργίου, 1969). Το χωριό Χώστιανη ταυτίστηκε, από τη Μ. Παπαγεωργίου με το σημερινό χωριό Όστιανη (σημ. Αρχάγγελος). Το Χώστιανη εύκολα, και σύμφωνα με τους κανόνες του ιδιώματος των Μογλενών, τρέπεται σε Όστιανη. Π.χ. ο φθόγγος [χ] λείπει από το ιδίωμα και το συμφωνικό σύμπλεγμα *st > š*, π.χ. το λατ. *Ustia > ušă*.

Ακόμη, τα έγγραφα αναφέρουν τα ονόματα των παροίκων του χωριού Χώστιανη που είναι ελληνικά τα περισσότερα, καθώς και τα ονόματα των Κουμάνων Προνοιαρίων. Κοντά στους ελληνόφωνους κατοίκους του χωριού Χώστιανη υπάρχει και «κατούνα» (χωριό) Βλάχων. Οι Βλάχοι είναι δύο ειδών: διαφέροντες τη Μονή δηλ. εξαρτημένοι από τη Μονή (πάροικοι) και άλλοι δηλ. άσχετοι προς τη Μονή.

Συμπερασματικά, από τις πληροφορίες των

εγγράφων καταλήγουμε στα εξής: το χωριό Χώστιανη - Όσιανη, και σήμερα Αρχάγγελος, του θέματος Μογλενών ήδη από τον 11ο αι. κατοικείται από ελληνόφωνο πληθυσμό, όπως δείχνουν τα ονόματα των παροίκων, μαζί με τα οποία συναντούμε και δύο - τρία σλαβικά. Παράλληλα συναντούμε δύο κατηγορίες Βλάχων: διαφέροντες τη Μονή και αλλοτρίους οι οποίοι ανεβοκατεβαίνουν στα βουνά όπως όλοι οι Βλάχοι. Τέλος, τον 12ο αι. συναντούμε και Κουμάνους Προνοιαρίους στο θέμα Μογλενών και στο χωριό Χώστιανη - Όσιανη. Πρόκειται για μικρό αριθμό, 16 συνολικά, που έρχονται σε προστριβές με τη μονή και τους Βλάχους.

Οι ημερομηνίες που αναφέρονται στα παραπάνω έγγραφα για τους Βλάχους της Αλμωπίας δεν αποτελούν και την αφετηρία της εγκατάστασης των Βλάχων και των Κουμάνων στην εν λόγω περιοχή. Θα πρέπει να θεωρήσουμε την παρουσία τους προγενέστερη και ακόμη να την συνδέσουμε με την αρχική παραχώρηση του χωριού Χώστιανη στον Λέοντα Κεφαλά στα τέλη του 11ου αιώνα. Δυστυχώς, δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια τα διάφορα ιστορικά γεγονότα, όπως π.χ. πότε έρχονται οι Κουμάνοι στα Μογλενά.

Το πιο σημαντικό όμως συμπέρασμα που προκύπτει από τις ημερομηνίες, και σχετίζεται με την έλευση των Βλάχων Μογλενιτών, είναι η ασυμφωνία που προκύπτει με τις ημερομηνίες που επικαλείται ο Capidan, για να υποστηρίξει τον ερχομό τους από τη Ροδόπη. Θεωρεί ότι οι Μογλενίτες Βλάχοι πρέπει να ήρθαν όχι πριν από τον 12ο αι., αφού το βασικό γλωσσικό φαινόμενο είναι μεταγενέστερο, ενώ από τα αγιορείτικα έγγραφα πληροφορούμαστε ότι ήδη τον 11ο αι. βρίσκονται στην παραπάνω περιοχή.

Λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραπάνω πληροφορίες, σχετικά με την προέλευση των Βλάχων της Αλμωπίας και Παιονίας, θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε και μια άλλη περίπτωση, αυτή της εντοπιότητας των Μογλενιτών την οποία αρνούνται να ερευνήσουν οι ξένοι ερευνητές.

Είναι γνωστό ότι η περιοχή του Πάικου και ιδίως εκείνη της ανατολικής ομάδας των χωριών που αρχίζει από τη δυτική όχθη του Αξιού, στο ύψος της Γευγελής, και καταλαμβάνει τον ορεινό όγκο του σημερινού Πάικου, παρουσιάζει σημα-

ντικό ενδιαφέρον από στρατιωτική άποψη. Από τη θέση αυτή ελέγχεται ο κάτω ρους του Αξιού και κατά συνέπεια και η φυσική διόδος που οδηγεί προς το εσωτερικό της Βαλκανικής και προς τη θάλασσα. Επίσης, η περιοχή έχει οπτική επαφή με τον κάμπο της Θεσσαλονίκης και αποτελεί το πιο προσιτό πέρασμα για την είσοδο στην Αλμωπία και στην περιοχή της αρχαίας Πέλλας. Η μετάβαση στην Αλμωπία, από το ύψος της Γευγελής και μέσω της τοποθεσίας Πάτισκα (=πέρασμα) που βρίσκεται ανάμεσα στο υψ. 1096, στην ανατολική απόληξη της Τζένας, είναι η συντομότερη και η ευκολότερη. Υπάρχει και μια δεύτερη από την τοποθεσία Κρούτσι (=Σταυρός), νότια του χωριού Σκρα.

Απ' όλα αυτά συνάγεται ότι η ανατολική ομάδα των Βλαχόφωνων χωριών, με επίκεντρο το Σκρα, αποτελούσε σημείο ελέγχου των κοινωνικών και ιδίως του πόρου του Αξιού που αποτελεί την φυσική διόδο από και προς το εσωτερικό της Βαλκανικής. Ένα δεύτερο στοιχείο, που συνηγορεί στην υπόθεση της εντοπιότητας, είναι η παρουσία έντονης ζωής κατά την ρωμαϊκή περίοδο. Απόδειξη αποτελούν τα τυχαία αρχαιολογικά ευρήματα και η ανάδειξη πόλεων στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Παιονίας, όπως των Βυλαζόρων, Στόβων, της Τιβεριουπόλεως, του Αστίβου, της Αντιγονείας κ.λπ. Φαίνεται ότι κατά την Ρωμαϊοκρατία στην περιοχή του ανατολικού Πάικου αναπτύχθηκαν φρουρές Ακριτών, εντεταλμένες να φυλάγουν τις διαβάσεις μέσω του Αξιού και από την Αμφαξιτιδα προς την Πέλλα και την Αλμωπία.

Υπολείμματα αυτών των ρωμαϊκών φρουρών πιθανόν να επέζησαν μέχρι τις μέρες μας και να αποτέλεσαν ένα μέρος από τους λατινόφωνους Μογλενίτες. Κατά τη μεσαιωνική εποχή γνωρίζουμε ότι στο θέμα Μογλενών εγκαθίστανται Κουμάνοι και Πετσενέγοι καθώς και άλλα φύλα, σλαβικά, τα οποία έρχονται σε επιμεξία με τους εντόπιους λατινόφωνους πληθυσμούς, από τους οποίους και κληρονομούν το γλωσσικό τους ιδίωμα.

Έτσι, η υπόθεση της εντοπιότητας των Μογλενιτών Βλάχων εμφανίζεται μάλλον ισχυρότερη από τις άλλες, που δεν διαθέτουν κανένα ιστορικό στοιχείο ή μαρτυρία που να συνηγορεί με τις απόψεις τους.

Βιβλιογραφία

- *Actes de Lavra*, 1970: *Actes de Lavra*, Paris, 1970.
- Atanasov 1973: Atanasov, P. «Infinitivul Meglenoromân» *Analele Sociatatti de limba romana, (P.S.A. Voivodina)* 3-4 (1972-73) 137-150.
- Atanasov 1976: Atanasov, P. «Infinitivul meglenoromân» *Studii și cercetări lingvistice* 27 (1976) 137-50.
- Atanasov 1990: Atanasov, P. *Le Méglénoroumain des nos jours*, Hamburg 1990.
- Capidan, 1925: Capidan, T. *Meglenoromânii*, I, București 1925.
- Capidan, 1928: Capidan, T. *Meglenoromânii*, II, București 1928.
- Capidan, 1935: Capidan, T. *Méglénoromânii*, III, București 1935.
- Caragiu - Mareoțeanu, 1975: Caragiu - Mareoțeanu, M. *Compendiu de dialectologie română*, București 1975.
- Densusianu, 1901: Densusianu, O. *Histoire de la langue roumaine*, Paris 1901.
- Hahn von, G. 1867: Hahn von G. *Reise durch die Gebiete des Drin und Vardar*, Wien 1867.
- Nenițescu, 1895: Nenițescu, I.: Nenițescu, I. *De la Români din Turcia Europeană*, București 1895.
- Nikolaidy, 1859: Nikolaidy, B. *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, Paris 1859.
- Picot, 1875: Picot, E. *Les Roumains de la Macédoine*, Paris 1875.
- Popilian, 1885: Popilian, N. *Români din Peninsula Balcanică*, București 1885.

Nikolaos Katsanis

The Vlachs of Almopia (Byzantine thema of Moglena)

In contrast to the international literature on the Vlachs of Almopia, the Greek literature on the subject is almost non-existent. This paper discusses the general area of the Vlach villages and the fundamental problems relating to the Moglenite Vlachs, and also presents a new theory of their origin.

- Παπαγεωργίου, 1966: Παπαγεωργίου, Μ. «Νάμα» *Μακεδονικά* 7 (1966) 237-244.
- Παπαγεωργίου, 1969: Παπαγεωργίου, Μ. «Το χωριό Χώστιανες του Θέματος Μογλενών», *Μακεδονικά* 9 (1969) 48-63.
- Παπαγεωργίου, 1970: Παπαγεωργίου, Μ. «Έστι εκ της Πρασιάδος λίμνης σύντομος κάρτα ες τη Μακεδονίην (Ηροδ. IV,17)», *Μακεδονικά* 10 (1970) 1-22.
- Παπαγεωργίου, 1976: Παπαγεωργίου, Μ. *Απόψεις για τους «Σταυρούς» του Σκρα*, Θεσσαλονίκη 1976.
- Παπαγεωργίου, 1984: Παπαγεωργίου, Μ. *Παραμύθια, I, II*, Θεσσαλονίκη 1984.
- Παπαγεωργίου, 1992: Παπαγεωργίου, Μ. «Παλαιά συνήθειαι της 6 Μαΐου ημέρα μνήμης του «Παληού Αη Γιώργη» εις το βλαχόφωνον χωριόν Σκρα (Λούμνιτσα)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 4 (1992) 25-61.
- Παπαγεωργίου, 1995: Παπαγεωργίου, Μ. «Παλαιά συνήθειαι του Φθινοπώρου εις το βλαχόφωνον χωριόν Σκρα (Λιούμνιτσα)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 7 (1995) 27-35.
- Παπαγεωργίου, 1996: Παπαγεωργίου, Μ. «Η ημέρα του Διός εις το τυπικόν του παλαιού γάμου των Μογλενιτών Βλάχων», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 8 (1996) 9-18.
- Papahagi, 1900: Papahagi, P. *Români din Maglenia*, București 1900.
- Papahagi, 1902: Papahagi, P. *Meglenoromânii*, II, București 1902.
- Weigand, 1892: Weigand, G. *Vlacho - Meglen*, Leipsig 1892.
- Wild, 1983: Wild, B. *Meglenorumänischer Sprachatlas*, Hamburg 1983.